

Yitirdiklerimiz:

Annemarie von Gabain
(1901-1993)

15 Ocak 1993 Cuma günü Türkçe, özellikle Eski Türkçe en önemli araştırmacılarından, yorulmak bilmez işçilerinden birini, *Maryam Apa*'sını yitirdi. Bu değerli öğretmen ömrünün hemen tümünü Eski Türkçe metinlerin okunmasına, açıklanmasına, eski Türk sanatının ortaya çıkartılmasına, işlenmesine harcadı, doğrudan veya dolaylı olarak bir çok öğrenci yetiştirdi, hepsinden önemlisi de bugün hala bizim için bir elkitabı niteliği taşıyan eşsiz *Eski Türkçenin Grameri*'ni yazdı. Sadece öğreticilikle yetinmeyen Gabain'in kurucu yönleri de var, örneğin Hamburg'daki uluslararası *Ural-Altay Topluluğu* adlı araştırma kurumunun kuruluşundaki katkıları gibi. Gabain için değişik zamanlarda çeşitli dergilerde armağan sayılar hazırlandığı gibi (*UAJb* cilt 33, 1961; *CAJ* cilt 35, 1991 gibi) 1981'de bir de armağan kitabı yayımlandı: *Scholia: Beiträge zur Turkologie und Zentralasienkunde. Annemarie von Gabain zum 80. Geburtstag am 4. Juli 1981 dargebracht von Kollègen, Freunden und Schülern*. Yay. K. Röhrborn, H. W. Brands. Wiesbaden 1981). Gabain'in çalışmaları için *CAJ*'da R. Hahn tarafından hazırlanan kaynakçaya bakılabilir (*CAJ* 35: 2-40).*

Willi Bang'ın ölümünden sonra Alman Türkbiliminin başı sayılan Annemarie von Gabain Berlin-Nikolassee'de, "Leopald Evi" adlı yaşlılar evinde

* Gabain için bu sayfaları hazırlarken kendi hazırladıkları "Nachruf"ları kullanmam için müsaade eden hocam Prof. Dr. K. Röhrborn'a ve Dr. J.P. Laut'a ayrı ayrı teşekkür etmek istiyorum. Yukardaki sayfaların hemen tümü K. Röhrborn'ca hazırlana *Nachruf*'un çevirisine dayanmaktadır. Hemen bu sayfaların devamına da Ortaasya araştırmalarının bu değerli öğretmeniyle yapılan en son görüşmeyi de içermesi sebebiyle, Turfan araştırmalarıyla ilgili olarak Berlin RIAS'dan gazeteci bayan Dr. Hannelore Küchler'in yaptığı röportajın çevirisini ilave ettik.

hayata gözlerini yumdu.

Gabain 4.7.1901 tarihinde Mörchingen (Lothringen)'de doğdu. Babası Hugenotte (önceki yüzyıllarda Fransız Protestanlarına verilen ad) asıllı bir aileden geliyordu, bununla birlikte annesi onu Katolik inancına göre büyüttü. Aile binbaşı, daha sonra general olan babanın mesleğinden dolayı oldukça sık yer değiştirmek zorunda kaldı. Gabain, okul yıllarını Mainz'da ve Brandenburg (an der Havel)'da geçirdi. Üniversite öğrenimi için Berlin'e gitti ve orada bir kaç dönem matematik, fen bilimleri ve inşaat okuduğu gibi Erich Hae-nisch ve Otto Franke'nin yanında Çinbilimi, Willi Bang-Kaup'un yanında da Türkbilimi öğrenimi gördü.

Daha öğrenci iken, 1925'te, Bang'ın teşvikiyle 1904-1913 yılları arasında Turfan'dan Berlin'e getirilmiş bulunan yazmalar üzerinde çalışmaya başladı. Bu yazmaların Budizm bilgisi olmadan çözülemeyeceğini bilen hocası ile birlikte yoğun bir çalışmaya girdi. "Türkische Turfantexte" dizisinin ilk altı kitabı, Bang'ın 1934'deki ani ölümüyle kesilene değin, bu yoğun çalışmanın ürünü olarak ortaya çıktı. Gabain bu çalışmalara katkılarından dolayı Berlin'li diğer meslektaşlarını da, özellikle dostlukla bağlı bulunduğu Reşid Rahmeti Arat'ı K. Röhrborn'a yazdığı 29.11.1980 tarihli bir mektubunda şükranla anar. 1930'da Otto Franke'nin yanında, 2. yüzyıl kalma Çin hakanlarını üzerine doktora çalışmasını hazırladı ve ardından 1931-1932 yıllarında Çin'e ilk gezisini yaptı ki, buradaki vaktinin çoğunu Eski Türkçe yazmaları okuyup istinsah etmekle geçirmiştir. İkinci yurtdışı gezisini yine bir Çinbilimci olarak yapacaktır. Atatürk'ün evlatlığı Âfet İnan'ın daveti üzerine 1935-37 arasında Ankara'da misafir Sinoloji Profesörü olarak çalışacaktır.

Ancak resmî olarak daima bir Türkbilimci olarak kalacaktır, nitekim 1939'da Doçentlik çalışmasını da Türkbiliminde hazırlayacaktır: *Eski Türkçenin Grameri* (Alttürkische Grammatik). "Türkbilimi" o zamanlar henüz başlıbaşına bir bilim dalı olmayıp, "İslambilimi"nde yer almaktadır. Savaş yıllarında serbest dolaşım müsaadesine sahip bir Özbek savaş tutsağının yardımıyla Özbek konuşma dilini öğrendi ve *Özbekçe Gramer* (Özbekische Grammatik)'i yazdı. Bu çalışmasından 1944 Noel'inde sadece 20 nüsha eline geçti. Geri kalanları "Sovyetler Birliğine karşı dostça olmayan bazı politik ifadeler" içermesinden dolayı dağıtılmadı.

1945 yılında oldukça kötü ve zor günler geçirdi, hatta 1945 sonlarında yetersiz beslenmeden, açlıktan hasta bile oldu. 1946'da Anger'e geldi, ancak sağlığı hala kötü ve kendisi de zayıftı. 1949'dan 1966'ya kadar Hamburg'da

Türkbilimi ve Çin Budizmi konularında çerçeve dışı profesör (außerplanmäßig) olarak çalıştı. Sahip olduğu kadro derecesinden dolayı Türkbilimi konusunda yapılan Doktora çalışmalarını, baştan sona Türkbilimine de ait olmaları da (örneğin *Gaspıralı İsmail Beyin Dili*, Burbiel, Doktora çalışması, Hamburg 1950) diğer bilim dallarındaki Ordinaryüslere devretti. Kendisinin resmi olarak sadece iki Doktora öğrencisi oldu (Ilse Laude ve Şinasi Tekin). Ancak halk sanatları konusunda yapılan kimi çalışmalara yaptığı yardımları da unutmadan belirtmek gerekir, örneğin Ulla Johansen'in *Yakutlarda Süslemecilik* adlı Doktora çalışmasını.

Bunların dışında tüm Dünyada bütün bilimsel etkinlikleri takip etti. Yurt içi ve dışında hemen çoğu kongrenin, kurultayın (PIAC vb.) düzenli takipçisi ve çağrılıydı. Altayistler ve Uralistlerle birlikte bilimsel çalışmaların yoğunlaştırılması, uluslararası karşılıklı bilimsel alış-verişin artması için 1952'de *Ural-Altay Topluluğu*'nu (Societas Uralo-Altaica) kurdu. Savaş öncesi kendisinin de yazılar yazdığı *Ungarische Jahrbücher*'in *Ural-Altäische Jahrbücher* adı altında yeniden yayınlanmasına katkıda bulundu. Farklı ülkelerden bir çok meslektaşının bir çatı altında buluşmasını ve *Ural-Altäische Jahrbücher*'in yayınlanmasını onun bu gayretli çalışmalarına borçluyuz.

Uzun bir süre bu derginin Altayistik dalını Annemarie v. Gabain yönetti; 1961'den 1976'ya değin *Ural-Altay Topluluğu*'nun kaderini belirleyen bir yönetici, 1964'den itibaren başkan, sonrası da yardımcı başkanı olarak çalıştı. Bugün bu kuruluşun Dünya çapında bir ünü varsa, bunda Annemarie v. Gabain'in hiç de yabana atılmayacak bir katkısı olduğunu belirtmek gerekir. Yaşamı boyunca bir çok onursal unvana sahip Annemarie v. Gabain, 1979'da da *Ural-Altay Topluluğu*'nun onur üyeliğine seçildi.

Öğrencileri, onların çalışmaları ve kendi meslektaşlarıyla çok yakın ve iyi ilişkileri vardı. Onlarla bu çalışmalar için oturup konuşur, sonu gelmez tartışmalar yapardı.

Her yönüyle olağanın dışında bir kişilik, bir kadın olan Gabain konuşmalarına daima "beyler ve bayanlar" sözüyle başlar, erkeklere ait hitap sözünü başa alırdı. Bir başka yönü de kendine ait kimi çalışmaları cömertçe, o konuda çalışanlara tevdi etmesiydi, örneğin bir kısmı F.W.K. Müller ve A. von Le Coq'ça da çalışılmış olan Maitrisimit'e ait malzemelerini öğrencisi Ş. Tekin'e, vermişti. Gerçekten büyük bir önem ve değer taşıyan Hsüang-tsang Biyografisine ait yazıçevrimlerini de 1986'dan sonra, DFG-Projesi çevrçevesinde Eski Türkçe Hsüan-tsang Biyografisinin toplu yayımının

hazırlandığı Giessen'e (1982'den sonra Göttingen) başıladı.

Maddî açıdan oldukça cömert bir yapısı olan Gabain, yaşamı boyunca son güne dek kullanabileceği bazı şeyleri bile hediye etmekten çekinmezdi. Oldukça inançlı bir yapıya sahip olan Gabain aynı zamanda da sabırlı birisiydi. Ona bağlı öğrencileri ve meslektaşlarının onu ölüme yolcu ederken 'Maryam Apa'larına karşı şükran borçlu olduklarını bilmeleri, belki bu onu biraz olsun tesselli edecektir.

M. Ölmez